

ISSN 1857 - 92

INTERNATIONAL JOURNAL

Institute of Knowledge Management

KNOWLEDGE

Scientific Papers
Vol. 15. 2.

KNOWLEDGE IN PRACTICE

<http://globalimpactfactor.com/knowledge-international-journal>
Global Impact and Quality Factor 1.023 (2015)

KNOWLEDGE

***INTERNATIONAL JOURNAL
SCIENTIFIC PAPERS
VOL 15.2***

16-18 December, 2016

Bansko, BULGARIA

KNOWLEDGE

International Journal Scientific papers Vol. 15.2

EDITORIAL BOARD

Vlado Kambovski PhD, Robert Dimitrovski PhD, Siniša Zarić PhD, Maria Kavdanska PhD, Venelin Terziev PhD, Mirjana Borota – Popovska PhD, Predrag Trajković PhD, Jove Kekenovski PhD, Svetlana Trajković PhD, Zivota Radosavljević PhD, Margarita Koleva PhD, Mile Matijević PhD, Nonka Mateva PhD, Rositsa Chobanova PhD, Aleksandar Nikolovski PhD, Marija Knezević PhD, Snežana Miličević PhD, Irina Singaveskaya PhD, Dzulijana Tomovska PhD, Oliver Dimitrijević PhD, Nedzat Koraljić PhD, Nebojsa Pavlović PhD, Nikolina Ognenska PhD, Dimitrija Popovski PhD, Lisen Bashkurti PhD, Tome Naumov PhD, Trajce Dojcinovski PhD, Jana Merdzanova PhD, Zoran Srzentić PhD, Nikolai Sashkov Cankov PhD

Preparing and correction: Liljana Pushova

Print: GRAFOPROM – Bitola

Editor: IKM – Skopje

For editor

Robert Dimitrovski, PhD

KNOWLEDGE

International Journal Scientific Papers Vol. 15.2

ISSN 1857-92

SCIENTIFIC COMMITTEE

President: Academic, Prof. Vlado Kambovski PhD

- Prof. Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Zivota Radosavljevik PhD, Dean, Faculty FORCUP, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Paul Sergius Koku PhD, Florida Atlantic University (USA)
- Prof. Cesar Birzea PhD, University of Bucharest (Romania)
- Prof. Rosica Cobanova PhD, Bulgarian Academy of Sciences (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Nikolovski PhD, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Anita Trajkovska PhD, Rochester University (USA)
- Prof. Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Prof. Milan Radosavljevic PhD, Dean, Faculty of strategic and operational management, Union University, Belgrade (Serbia)
- Prof. Anka Trajkovska-Petkoska PhD, UKLO, Faculty of technology and technical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Predrag Trajkovic PhD, JMPNT, (Serbia)
- Prof. Lidija Tozi PhD, Faculty of Pharmacy, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Bistra Angelovska, Faculty of Medicine, University "Goce Delcev", Shtip (Macedonia)
- Prof. Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Jove Kekenovski PhD, Faculty of Tourism, UKLO , Bitola (Macedonia)
- Prof. Sasho Korunoski, Dean, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Cvetko Andreevski, Vise rector, Faculty of Tourism, UKLO, Bitola (Macedonia)
- Prof. Margarita Koleva PhD, Dean, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Aleksandar Donchev, MIT University, Faculty of Law, Skopje (Macedonia)
- Prof. Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Mirjana Borota-Popovska, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Topuzovska-Latkovic, PhD, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Prof. Marija Knezevic PhD, Academic, Banja Luka, (Bosnia and Herzegovina)
- Ljupco Naumovski PhD, Forum for Mobility and Research, Bitola (Macedonia)
- Prof. Oliver Iliev PhD , Faculty of Communication and IT, FON University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Dimitrija Popovski PhD, Faculty of Sport, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Prof. Yuri Doroshenko PhD, Dean, Faculty of Economics and Management, Belgorod (Russian Federation)
- Prof. Ilija Nasov PhD, Research and Development center PLASMA, Skopje (Macedonia)
- Prof. Sashko Plachkov PhD, Faculty of Pedagogy, University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Ivan Petkov PhD, Rector, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Vladimir Lazarov PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Tosko Krstev PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

- Prof. Antoanela Hristova PhD, European Polytechnic University, Pernik (Bulgaria)
- Prof. Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Aleksandar Korablev, PhD, Dean, Faculty for economy and management, Saint Petersburg State Forest Technical University, Saint Petersburg (Russian Federation)
- Prof. Primoz Dolenc, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Doc. Igor Stubelj, PhD, PhD, Faculty of Management, Primorska University, Koper (Slovenia)
- Prof. Hristo Beloev PhD, Bulgarian Academy of Science, Rector of the University of Rousse (Bulgaria)
- Prof. Branko Sotirov PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Prof Karl Schopf, PhD, Akademie fur wissenschaftliche forchung und studium, Wien (Austria)
- Prof. Isa Spahiju PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Prof. Volodymyr Denysyuk, PhD, Dobrov Center for Scientific and Technological Potential and History studies at the National Academy of Sciences of Ukraine (Ukraine)
- Prof. Laste Spasovski PhD, Vocational and educational centre, Skopje (Macedonia)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law, Kragujevac (Serbia)
- Prof. Dragan Kokovic PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Sasha Kicoshev PhD, University of Novi Sad, Novi Sad (Serbia)
- Prof. Pere Tumbas PhD, Faculty of Economics , University of Novi Sad , Subotica (Serbia)
- Prof. Natalija Kirejenko PhD, Faculty For economic and Business, Institute of Entrepreneurial Activity, Minsk (Belarus)
- Prof. Zoja Katru PhD, Prorector, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof. Mustafa Kacar PhD, Euro College, Istanbul (Turkey)
- Prof Evgenia Penkova-Pantaleeva PhD, UNWE -Sofia (Bulgaria)
- Prof. Nikolina Ognenska PhD, Faculty of Music, SEU - Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Tihomir Domazet PhD, President of the Croatian Institute for Finance and Accounting
- Prof. Stojan Ivanov Ivanov PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Maja Lubenova Cholakova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Daniela Ivanova Popova PhD, Faculty of Public Health and Sport, SWU Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Branimir Kampl PhD, Institute SANO, Zagreb (Croatia)
- Prof. Marina Simin PhD, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Helmut Shramke PhD, former Head of the University of Vienna Reform Group (Austria)
- Prof. Ahmad Zakeri PhD, University of Wolver Hampton, (United Kingdom)
- Prof. Tzako Pantaleev PhD, NBUniversity , Sofia (Bulgaria)
- Prof. Lisen Bashkurti PhD, Global Vice President of Sun Moon University (Albania)
- Prof. Baki Koleci PhD , University Hadzi Zeka , (Kosovo)
- Prof. Ivana Jelik PhD, University of Podgorica, Faculty of Law, (MNE)
- Prof. Islam Hasani PhD, Kingston University (Bahrein)
- Prof. Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Prof. Jonko Kunchev PhD, University „Cernorizec Hrabar“ - Varna (Bulgaria)
- Prof. Nedjad Korajlic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Alisabri Sabani PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

- Prof. Jova Ateljevic PhD, Faculty of Economy, University of Banja Luka, (Bosnia & Herzegovina)
- Prof. Branislav Simonovic PhD, Faculty of law University of Kragujevac (Serbia)
- Doc. Tatyana Sobolieva PhD, State Higher Education Establishment Vadiym Getman Kiyev National Economic University, Kiyev (Ukraine)
- Prof. Svetlana Trajkovic PhD, High School of applied professional studies, Vranje (Serbia)
- Prof. Suzana Pavlovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Zorka Jugovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dragan Marinkovic PhD, High health – sanitary school for professional studies, Belgrade (Serbia)
- Prof. Dusan Ristic, PhD Emeritus – Faculty of Management, Sremski Karlovci (Serbia)
- Prof. Rumen Stefanov, PhD, Dean, Faculty of public health, Medical University of Plovdiv (Bulgaria)
- Prof. Stojna Ristevska PhD, Dean, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Snezana Stoilova, PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Lence Mircevska PhD, High Medicine School, Bitola, (Macedonia)
- Prof. Dzulijana Tomovska, PhD, Dean, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Mitre Stojanovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Ljupce Kocovski PhD, Faculty of Biotechnical sciences, Bitola (Macedonia)
- Prof. Vasil Zecev PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Nikola Bozkov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Vasil Pehlivanov PhD, College of tourism, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Prof. Oliver Dimitrijevic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Erzika Antic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Jelena Stojanovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Prof. Georgi Georgiev PhD, National Military University “Vasil Levski”, Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Prof. Miodrag Smelcerovic PhD, High medicine school for professional studies “Hipokrat”, Bujanovac (Serbia)
- Doc. Ana Dzumalieva PhD, South-West University “Neofit Rilski”, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Doc. Marija Kostić PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Sandra Živanović PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Doc. Nebojsa Pavlovic PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Prof. Kamal Al-Nakib PhD, College of Business Administration Department, Kingdom University (Bahrain)
- Prof. Venus Del Rosario PhD, Arab Open University (Philippines)
- Prof. Nishad M. Navaz PhD, Kingdom University (India)

ORGANIZING COMMITTEE

- Robert Dimitrovski PhD, Faculty of Management, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Venelin Terziev PhD, University of Rousse (Bulgaria)
- Maria Kavdanska PhD, Faculty of Pedagogy, South West University Neofit Rilski, Blagoevgrad (Bulgaria)
- Snežana Milićević PhD, Faculty of Hotel Management and Tourism, Vrnjačka Banja (Serbia)
- Sinisa Zaric, PhD, Faculty of Economics, University of Belgrade (Serbia)
- Evdokia Petkova, South West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad (Bulgaria)
- Marios Miltiadou, PhD, Aristotle University of Thessaloniki (Greece)
- Azra Adjajlic – Dedovic PhD, Faculty of criminology and security, Sarajevo (Bosnia & Herzegovina)
- Misho Hristovski PhD, Faculty of Veterinary Medicine, Ss. Cyril and Methodius University, Skopje (Macedonia)
- Ana Dzumalieva PhD, South-West University "Neofit Rilski", Blagoevgrad (Bulgaria)
- Georgi Georgiev PhD, National Military University "Vasil Levski", Veliko Trnovo (Bulgaria)
- Isa Spahiu PhD, International Balkan University (Macedonia)
- Suzana Samarxiu, PhD, University "Aleksandar Moisiu", Durres (Albania)
- Violeta Dimova, PhD, University "Goce Delcev", Stip (Macedonia)
- Mirjana Borota – Popovska, Centre for Management and Human Resource Development, Institute for Sociological, Political and Juridical Research, Skopje (Macedonia)
- Izet Zeqiri, PhD, South East European University, Tetovo (Skopje)
- Ekaterina Arabska, PhD, Vasil Levski National Military University, Veliko Tarnovo (Bulgaria)
- Nebojsa Cvetanovski, PhD, MIT University, Skopje (Macedonia)
- Rumen Valcovski PhD, Imunolab Sofia (Bulgaria)
- Miladin Kalinic, College of professional studies in Management and Business Communication, Sremski Karlovci (Serbia)

Contents

INFLUENCE OF HUMAN CAPITAL AND THE RULE OF LAW ON GDP: EUROPEAN COUNTRIES' COMPARISON	507
Sinisa Zaric, PhD	507
Vojislav Babic, PhD.....	507
CHARACTERISTICS OF THE MACEDONIAN MILLENNIAL GENERATION: QUALITATIVE STUDY	513
Marija Topuzovska Latkovikj, Ph.D.....	513
Mirjana Borota Popovska, Ph.D	513
CHALLENGES TO SOCIAL ENTREPRENEURSHIP DEVELOPMENT IN BULGARIA.....	517
Venelin Terziev, PhD, D.Sc.....	517
Ekaterina Arabska, PhD.....	517
Robert Dimitrovski, PhD	517
Liljana Pushova, MSc	517
CONCEPTUAL AND NORMATIVE BASES FOR DEVELOPMENT OF SOCIAL ENTREPRENEURSHIP IN BULGARIA.....	527
Venelin Terziev, PhD, D.Sc.....	527
Ekaterina Arabska, PhD.....	527
Robert Dimitrovski, PhD	527
Liljana Pushova, MSc	527
CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY AND THE COMPETITIVENESS BEHAVIOR MODEL	537
Nedka Nikolova, Ph.D	537
Sevdalina Dimitrova, Ph.D, D.Sc	537
FROM CORPORATE SOCIAL RESPONSIBILITY TO SOCIAL BUSINESS.....	543
Sanja Nikolic, PhD.....	543
Sreten Miladinovski, PhD	543
POSSIBILITIES OF BENCHMARKING FOR MEASURING THE EFFECTIVENESS OF THE HUMAN RESOURCES MANAGEMENT IN THE ORGANIZATIONS	549
Milena Tepavicharova, Ph.D	549
ENTREPRENEURIAL ACTIVITY AS A FACTOR FOR ECONOMIC GROWTH IN MACEDONIA	555
Dori Pavloska - Gjorgjieska, Ph.D.....	555
SIMBYCID BLENDED LEARNING ENVIRONMENT FOR ENTREPRENEURIAL COMPETENCES.....	561
Bistra Vassileva, Ph.D.	561
USABILITY OF KNOWLEDGE OF PRACTICE - POWERFUL ENGINE OF SUCCESS IN THE FAMILY ENTERPRISE	567
Marija Georgievska.....	567
Ljubisha Nikolovski.....	567
SOCIAL INTEGRATION IN THE EUROPEAN UNION	573
Dorina Gjipali	573
APPLICABILITY OF THE CHANGE IN ACCOUNTING ESTIMATES IN FINANCIAL-ACCOUNTING METRICS OF ENTERPRISES	579
Valentina Staneva, PhD	579
COMPANY LIQUIDITY INCREASING BY INCORPORATION OF ELECTRONIC INOVATIONS IN THE CASE OF JKP “ PARKING SERVIS” NIŠ.....	585

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
 16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

Maja Randjelović, MSc	585
Marko Janković, PhD.....	585
Dejan Dimitrijević, MSc.....	585
ENHANCING THE DEVELOPMENT OF PRIVATE PENSION MARKET IN ALBANIA	591
Mimoza Kaçi, PhD.....	591
Patris Poshnjari, PhD	591
REPUBLIC OF MACEDONIA AND POSITIVE SIDES OF ITS MEMBERSHIP IN WORLD BANK	597
Aleksandra Cibreva - Jovanovska, PhD.....	597
Biljana Buzlevski, PhD	597
Aleksandar Dejanovski, PhD	597
TRADE IMPLICATIONS OF BREXIT.....	605
Emilija Miteva-Kacarski	605
Janka Dimitrova	605
THE GLOBAL ECONOMIC CRISIS BROUGHT ON SIGHT A NEW WORLD ORDER	611
Zorica Siljanovska, PhD	611
Mirjana Matovska, PhD	611
Elena Karovska	611
PROTECTION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS IN E-COMMERCE	615
Igor Kambovski, Ph.D	615
IMPLANTING OF THE POSTULATES OF NEW PUBLIC MANAGEMENT IN PUBLIC ADMINISTRATIVE SYSTEMS	619
Dejan Vitanski, Ph.D	619
Natasha Vitanska M.A	619
MARKETING PRACTICES OF SMALL AND MEDIUM SIZED ENTERPRISES (SMEs).....	625
Marina Kantardjieva, PhD	625
Dragana Cifliganec, PhD	625
SOCIAL MEDIA AND TRANSPARENCY IN THE PUBLIC SECTOR	629
Milena Tepavicharova	629
Lyudmila Boykova.....	629
SOCIAL MEDIA IN BUSINESS ACTIVITIES OF BULGARIAN SMEs.....	635
Plamena Palamarova.....	635
SOCIAL NETWORK SITES: A PLACE FOR VIRTUAL AND REAL CONFLICTS.....	641
Milena Tepavicharova	641
Lyudmila Boykova.....	641
THE PROCESS OF VALUATION OF INTELLECTUAL PROPERTY RIGHTS WITH SPECIAL EMPHASIS ON THE BRAND	647
Zoran Todorović, PhD	647
CONTINUOUS LEARNING AND DEVELOPMENT IN ORGANIZATIONS	657
Shekerinka Ivanovska, Ph.D	657
DEVELOPMENT OF THE ATTITUDE TO THE EDUCATIONAL CHANGE	663
Valentina Sharlanova, Ph.D.....	663
ACHIEVEMENT MOTIVATION AS PREDICTOR OF TEACHERS' ORGANIZATIONAL COMMITMENT.....	671
Ana Jovancevic	671
Zorica Markovic, PhD	671
MOTIVATION TO START WORKING AS A SOCIAL PEDAGOGUE/WORKER.....	677
Maria Dishkova, PhD.....	677
FUNCTIONAL KNOWLEDGE ASSUMPTIONS FROM THE STUDENTS' PERSPECTIVE.....	683
Dragana Bogavac, Ph.D.....	683

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
 16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

Tatjana Milosavljević Đukić, Ph.D.....	683
OPEN TRAINING OF STUDENTS	689
Yordanka Peicheva, PhD	689
EXTERNAL ASSESSMENT IN THE EDUCATIONAL INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA	695
Biljana Ivanova, M. A.....	695
Dragana Kuzmanovska Ph. D.	695
OPPORTUNITIES FOR MENTORING PROCESS OF BULGARIAN SCHOOL	699
Margarita Slavova Peneva, PhD	699
METHODOLOGY FOR WORK WITH TEXT PROBLEMS IN MATHEMATICS FOR FIRST GRADE.....	707
Gabriela Kirova, PhD.....	707
PERCEPTION OF THE EDUCATIONAL ENVIRONMENT BY STUDENTS OF MATHEMATICAL SCHOOL “PETER BERON”, VARNA - MULTI-VARIED STATISTICAL ANALYSIS.....	713
Radka Tomova, Ph.D	713
Petinka Galcheva, Ph.D	713
Antoaneta Hineva.....	713
Renaj Rafi	713
APPLYING KNOWLEDGE IN MACEDONIAN LANGUAGE AND STIMULATING STUDENTS’ CREATIVITY.....	719
Blaga Paneva, MA	719
Jordana Todorovska	719
ACQUISITION AND DEVELOPMENT OF KNOWLEDGE IN PRESCHOOL EDUCATIONAL PROCESS ON THE BASIS OF MUSICAL CONTENT	725
Biljana M. Pavlović PhD.....	725
Dragana Cicović Sarajlić PhD.....	725
Andelka Kovač, MSc	725
ARE THERE CULTURAL IMPEDIMENTS TO COLLABORATIVE LEARNING BETWEEN MALE AND FEMALE STUDENTS IN MACEDONIA? AN EXPLORATORY STUDY	731
Artina Zeqiri.....	731
LEARNING A COMPLEX TERNARY MUSICAL FORM VIA AN ELECTRONIC TEXTBOOK FOR THE 6 TH GRADE OF THE SECONDARY SCHOOL.....	733
Krasimira Georgieva Fileva – Ruseva, Ph.D	733
ORGANIZATIONAL DETACHED STRUCTURES FOR CHILDREN AT A YOUNG AGE - FACTOR FOR THEIR FORMING AND DEVELOPMENT	739
Marinela Grudeva, PhD	739
Yordanka Dimitrova, PhD	739
SPECIAL FEATURES OF EDUCATION OF THE CHILD IN EARLY AGE IN A CHILD'S NURSERY	747
Marinela Grudeva, PhD	747
Yordanka Dimitrova, PhD	747
THE USE OF INFORMATION COMPUTER TECHNOLOGY IN TEACHING BULGARIAN LANGUAGE AND LITERATURE TO CREATE INTEREST AMONG STUDENTS IN TERMS OF MULTICULTURALISM	755
Margarita Dimitrova, Ph.D	755
Vasil Dimitrov	755
STATISTICAL PROCESSING AND ANALYSIS OF RESEARCH RESULTS IN THE AREA OF STUDENT SAFETY BASED ON THE EXAMPLE OF BOTH PRIVATE AND PUBLIC SCHOOL	761

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
 16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

Aleksandra Penjisevic, MSc	761
Sinisa Dostic, Ph.D	761
PROJECT-BASED LEARNING IN PRE-SCHOOL SETTINGS: NATURAL CHILDRENS' INQUISITIVENESS COULD BE CULTIVATED.....	769
Elena Rakidzhiyska.....	769
LOOKING FOR NOTHING AND FINDING SOMETHING: LEARNING AND KNOWLEDGE TRANSFER WITHIN CULTURAL CONTEXTS	773
Paul Sergius Koku.....	773
Izet Zeqiri.....	773
DEMOCRATIZATION VIS-À-VIS INTEGRATION.....	777
Ivica Josifovic, PhD	777
Zlatko Keskoski, PhD	777
THE IMPACT AND EXPECTED CONSEQUENCES OF ILLEGAL MIGRATION ON THE SAFETY OF THE COUNTRIES OF BALKAN ROUTE	783
Zlate Dimovski, Ph.D	783
Kire Janev, M.Sc.....	783
INDIA – PAKISTAN RELATIONS FROM FOREIGN POLICY PERSPECTIVE	789
Daniela Cvetanovska, M.A.	789
Katerina Danilova, LL.M.....	789
Aleksandar Kitanovski, Ph.D.....	789
SOME PERSONAL CHARACTERISTICS OF JUVENILE DELIQUENCY AND ITS PERPETRATORS IN THE TERRITORY OF THE BASIC COURT IN GOSTIVAR DURING 2002-2006	793
Ersin Sulejmani, M.Sc	793
THE NECESSITY OF CONTINUOUS REFORMS IN	799
PUBLIC ADMINISTRATIVE SYSTEMS	799
Dejan Vitanski, Ph.D	799
MENTORING AT-RISK YOUTH – EFFECTS OF BULGARIAN PRACTICAL IN COMMUNITY-BASED INFORMAL PROGRAM FOR SOCIAL SUPPORT	807
Katerina Zlatkova-Doncheva, Ph.D	807
REFORMER IN LIBRARY EDUCATION	815
Penka Tsoneva, DSc	815
THE NATIONAL ADVOCACY CAMPAIGN IN BULGARIAN LIBRARIES- ACHIEVEMENTS, ISSUES AND PRACTICAL KNOWLEDGE	821
Dobrinka Stoykova, PhD	821
Rumelina Vasileva, PhD.....	821
COMPARATIVE ANALYSIS OF DOMESTIC AND FOREIGN TOURISTS OF THE WESTERN BALKANS.....	827
Aleksandra Vidovic, PhD	827
Dejan Cudic	827
MODERN STATE OF TOURISM IN SHUMEN DISTRICT	831
Vanya Vasileva, PhD	831
THE CHRONIC CARE MODEL FOR PATIENTS WITH TYPE 2 DIABETES MELLITUS	839
Boryana Levterova, PhD.....	839
CONTRIBUTION OF BIOETHICAL KNOWLEDGE IN SOLVING IMPORTANT PRACTICAL ISSUES IN THE FIELD OF PUBLIC HEALTH.....	845
Emilian Radev, Ph.D.....	845
Radka Goranova- Spasova, Ph.D.....	845

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
 16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

STUDENT'S OPINION ON THE USE OF INFORMATION SYSTEM FOR ASSESSING AND MONITORING THE QUALITY OF EDUCATION AT THE MEDICAL UNIVERSITY – PLOVDIV		849
Kristina Kilova.....		849
Rumyana Stoyanova		849
SOCIAL RESPONSIBILITY IN ADVERTISING HEALTHCARE SERVICES		853
Miglena Tarnovska, Ph.D		853
Gergana Petrova, Ph.D.....		853
Momchil Mavrov, Ph.D		853
TRAINING TO DEVELOP COMMUNICATION SKILLS OF STUDENTS FROM THE MEDICAL COLLEGE OF TRAKIA UNIVERSITY		859
Hristina Milcheva.....		859
Mariya Dimova		859
THE ETHICAL PRINCIPLES OF PROFESSIONAL CONDUCT BETWEEN THE CODE OF ETHICS OF THE BULGARIAN SOCIAL WORKERS AND THE CANADIAN ASSOCIATION OF SOCIAL WORKERS CODE OF ETHICS.....		863
Gergana Avramova, PhD		863
RELIGION AND BELIEFS OF THE TURKISH PEOPLE WHO LIVE IN THE VILLAGE DOLNO KOLICHANI IN SKOPJE – MACEDONIA.....		869
Selçuk Kürşad Koca.....		869
SUGGESTIONS FOR THE MISTAKES THEY DO ON THE WRITING SKILLS FOR THE MACEDONIANS WHO LEARN TURKISH LANGUAGE.....		875
Furkan Kurt.....		875
THE WEDDING TRADITIONS IN MACEDONIA		881
Mahmut Celik, PhD		881
Imer Yusufi, M.Sc.....		881
Alirami Ibraimi, M.Sc.....		881
ARCHITECTURE OF INTERNET OF THINGS.....		885
Filip Tsvetanov, PhD		885
Georgi Hristov		885
Ivanka Georgieva, PhD		885
CLOUDY TECHNOLOGIES IN INDUSTRY		891
Georgi Hristov		891
Filip Tsvetanov, PhD		891
Ivanka Georgieva, PhD		891
“TWITTER - THE NEW MEDIA OUTLET OF THE OFFICIAL INSTITUTIONS IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA”		899
Venera Gudachi		899
PARASITE FAUNA IN COMMON CARP (<i>CYPRINUS CARPIO</i> L., 1758) FROM CYPRINID FISH FARM IN PELAGONIA REGION (BITOLA, MACEDONIA)		903
Dijana Blazhekovikj – Dimovska, Ph.D		903
PHOTOSYNTHETIC STATUS, ORGANIC PRODUCTION AND ACTIVITY OF THE ENZYME ALFALFA (<i>MEDICAGO SATIVA</i> L.) COLLECTED FROM DIFFERENT SITES IN THE REPUBLIC OF MACEDONIA.....		909
Valentina Butleska - Gjoroska		909
Lenka Cvetanovska		909
Marija Krstikj.....		909
STRACH - STRUCTURE, PROPERTIES AND APPLICATION		915
Filip Jovanovski		915
Blagica Cekova		915

Eleventh International Scientific Conference
KNOWLEDGE IN PRACTICE
16-18 December, 2016 Bansko, Bulgaria

Viktorija Bezhovska.....	915
EROSION OF THE LAND AND ITS PREVALENCE IN REPUBLIC OF MACEDONIA.....	921
Blagica Cekova	921
Vlado Velkoski	921
Tode Kasapinov	921

TRADE IMPLICATIONS OF BREXIT

Emilija Miteva-Kacarski

“Goce Delcev” University-Stip, Republic of Macedonia emilija.miteva@ugd.edu.mk

Janka Dimitrova

“Goce Delcev” University-Stip, Republic of Macedonia janka.dimitrova@ugd.edu.mk

Abstract: The UK on 23 June voted in a referendum on the country’s EU membership, and 51.9% of voters chose the option of leaving the EU. The United Kingdom’s trade links with the European Union are considerable. The chances are high that a favourable trade agreement could be reached after Brexit, as there are advantages for both sides in continuing a close commercial arrangement, because not only is the European Union important to the United Kingdom’s trade position, British markets are important to the rest of the European Union. Given the scale of trade interdependence between the United Kingdom and the European Union’s members, and the advantages of maintaining a close commercial arrangement, there would be little to be gained on either side from hostile trade relations after Brexit. Considering these facts, the subject of analyses of this paper are the implications of the release of the UK from the EU, with particular emphasis on economic and trade implications.

Key words: Great Britain, European Union, trade implications

ТРГОВСКИТЕ ИМПЛИКАЦИИ НА БРЕГЗИТ

Доц.д-р Емилија Митева-Кацарски

Универзитет “Гоце Делчев” Штип, Република Македонија emilija.miteva@ugd.edu.mk

Проф.д-р Јанка Димитрова

Универзитет “Гоце Делчев” Штип, Република Македонија janka.dimitrova@ugd.edu.mk

Резиме: На 23-ти јуни 2016 година, граѓаните на Велика Британија гласаа на референдум за членството на земјата во ЕУ, при што 51,9% од гласачите се определија за опцијата за напуштање на ЕУ. Трговските релации меѓу Велика Британија и Европската унија се доста важни. Шансите да се постигне поволен трговски договор и после излегувањето на Велика Британија од ЕУ се големи, бидејќи не само што ЕУ е важна за трговската позиција на Велика Британија, туку и Британскиот пазар е важен за остатокот од ЕУ. Со оглед на обемот на трговска меѓузависност меѓу Велика Британија и земјите членки на ЕУ, придобивките за двете страни би биле мали после излегувањето на Велика Британија од ЕУ. Токму, предмет на анализа во овој труд, се импликациите од излегувањето на Велика Британија од ЕУ, со посебен акцент на економските и трговските импликации.

Клучни зборови: Велика Британија, Европска Унија, трговски импликации

1. ВОВЕД

Трговските релации меѓу Велика Британија и Европската унија се значителни. Официјалните статистички податоци покажуваат дека Европската унија е извозна дестинација за околу половина од сите британски добра. Учеството е малку пониско, доколку во анализата се вклучи и извозот на услуги, но сепак е значително и изнесува 45%. Вредноста на извезените стоки и услуги од Велика Британија во ЕУ се проценува на околу 14% од севкупната економија на Велика Британија. Трговските релации стануваат уште повеќе изразени, доколку се земе предвид фактот дека Велика Британија тргува слободно со повеќе од 60 земји, бидејќи истите имаат договор за слободна трговија со ЕУ. Во нивната група спаѓаат и Швајцарија, Јужна Африка и Турција. Извозот на Велика Британија во овие земји е повеќе од 63%, и пред се се должи на нејзиното членство во ЕУ. Шансите да се постигне поволен трговски договор и после излегувањето на Велика Британија од ЕУ се големи, бидејќи не само што ЕУ е важна за трговската позиција на Велика Британија, туку и Британскиот пазар е важен за остатокот од ЕУ. Доколку се направи споредба со ЕУ во целина, 18% од нејзиниот извоз завршува во Велика Британија, но овој процент е мал доколку се направи споредба со 50% од извозот на Велика Британија кој завршува во остатокот од ЕУ. Сепак, сликата е поинаква доколку од индивидуален аспект се анализираат економиите во рамките на ЕУ и Ирска (со оглед на нејзината посебна важност за Велика Британија). Со исклучок на Германија, Велика Британија е многу поважен пазар за поголемите економии во ЕУ, отколку што тие се важни за Велика Британија.

2. ТЕОРЕТСКИ МОЖНИ СЦЕНАРИЈА НА БРЕГЗИТ ВО ТРГОВСКА СМИСЛА

Со оглед на обемот на трговска меѓузависност меѓу Велика Британија и земјите членки на ЕУ, придобивките за двете страни би биле мали после излегувањето на Велика Британија од ЕУ. Имајќи го предвид фактот дека ЕУ води преговори за склучување договори за слободна трговија со земји кои се помалку важни од трговска гледна точка, би било зачудувачки доколку не се направи обид за постигнување на договор со Велика Британија. Исто така, не постои причина Велика Британија да не биде во можност да воспостави нови договори за слободна трговија со оние земји со кои тековно има договори за слободна трговија преку ЕУ. Според Член 50 од Договорот за ЕУ, земјата која што ја напушта ЕУ има две години во кои води преговори за повлекување, пред Договорот да престане да важи за таа земја. Во текот на тие две години, Велика Британија е сеуште во ЕУ со непречен пристап до единствениот пазар. Заедничкиот европски пазар е повеќе од договор за слободна трговија без царини. Стоките можат да се движат слободно, бидејќи сите земји членки се придржуваат до општите регулаторни барања и технички стандарди. Покрај тоа, заедничкиот пазар овозможува и слободно движење на услугите, капиталот и работната сила. Британија може да остане дел од заедничкиот пазар, преку членство во Европската економска област (European Economic Area). Норвешка, Исланд и Лихтенштајн се надвор од Европската унија, но се дел од Европската економска област. Од друга страна пак, Швајцарија која е дел од Европската зона на слободна трговија но не и дел од Европската економска област, има воспоставено слободни трговски релации со Европската Унија и пристапено на заедничкиот пазар преку серија на билатерални договори. Иако, нивната трговија е предмет на регулативите за правилата на потеклото на производите дефинирани од страна на Брисел, Норвешка и Швајцарија имаат слобода во креирањето на нивната трговска политика и договорите со трети земји.

Под претпоставка Велика Британија да не остане во единствениот пазар, дури ако и успее да постигне договор за слободна трговија, извозниците ќе се соочат со дополнителни трошоци за продажба во ЕУ. Овие трошоци подразбираат дополнителни трошоци за усогласување на царинските и административните процедури во врска со правилата за потеклото на производите. Тие, исто така, може да се соочат со други нецарински бариери, како што се квотите. Тие ќе мора да се придржуваат кон европските стандарди, за да можат производите слободно да ги извезуваат во Унијата. Сите овие фактори повеќе би биле непријатност, отколку главна препрека за трговијата. Факт е дека и другите земји, како што се САД, успеваат успешно да извезуваат во ЕУ и покрај присуството на овие бариери. Од друга страна, единствениот пазар не и овозможи предност во извозот на Велика Британија во споредба со земјите кои се надвор од унијата. Во периодот меѓу 1993 и 2011 година, Велика Британија беше 28-ми најбрзорастечки извозник во останатите единаесет земји основачи на единствениот пазар⁵⁶. Исто така, Велика Британија испорачува половина од нејзиниот извоз во земји кои не се членки на ЕУ, и покрај трошоците за царини и останати давачки.

Оние делови од економијата кои не извезуваат во ЕУ (и сочинуваат 85% од БДП на Велика Британија) би профитирале од нивната слобода од правилата и регулативите на ЕУ со кои тековно треба да се усогласат. Како што е предвидено во статусот на единствениот пазар, Велика Британија треба да ги применува регулативите на ЕУ на ниво на цела економија, иако само 14% од нејзиниот аутпут се извезува во ЕУ.

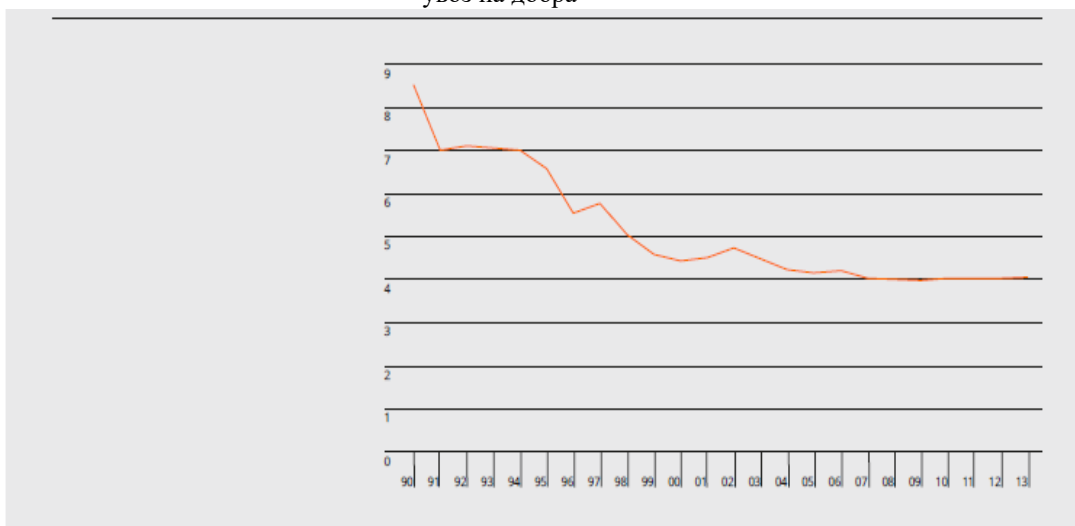
Друг потенцијален трошок од напуштањето на единствениот пазар претставува фактот што, иако договорот за слободна трговија би бил обезбеден, Велика Британија би ја пропуштила можноста да продолжи напред и да има полза од напорите за комплетирање на заедничкиот пазар во сферата на услугите. Ваквото проширување би опфаќало поголема хармонизација на производствените стандарди во сферата на услугите, намалување на фрагментацијата на регулаторните системи за услугите во рамките на ЕУ и запирање на дискриминацијата на давателите на услуги во други земји (пример, посебна онлајн понуда која е достапна само за луѓето кои пребаруваат преку интернет во одредени земји).

Преовладува ставот дека Велика Британија може да си помогне себеси преку останување во ЕУ, заради продолжување со реформите. Тековно, компаративната предност на Велика Британија е во секторот услуги, отколку во производството на стоки. Тврдењата дека Велика Британија би имала несразмерна полза од комплетирањето на заедничкиот пазар со услуги се неосновани. Иако, Велика Британија има трговски суфицит во размената на услуги со ЕУ, вкупниот извоз на услуги од Велика Британија е еднаков на 12% од БДП - истиот сооднос го има и ЕУ во извозот на услуги како процент од вкупниот аутпут на ЕУ. Ако Велика Британија има несразмерна полза од понатамошната либерализација на услугите, тоа може да биде причината за ограничениот пристап и давањето приоритет на тие реформи.

⁵⁶ Michael Burrage, Where's the insider advantage? (Civitas, London), 2014

Најлош случај на Брежит би бил оној во кој Велика Британија не би успеала да постигне договор за слободна трговија со ЕУ. Ваквиот резултат би ги обесхрабрил останатите земји членки од идејата за напуштање на ЕУ или пак Брисел може да наметне многу висока цена поврзано со слободното движење на работната сила. Сепак, дури и при најпесимистичкото сценарио, загубите во трговијата и производството на Велика Британија не би биле катастрофални. Доколку се случи, британскиот извоз во ЕУ ќе се соочи со заедничката царинска тарифа. Тоа понекогаш се нарекува “опција на СТО” при што трговијата на Велика Британија со ЕУ ќе биде регулирана според правилото “најповластена нација”⁵⁷. Велика Британија ќе се соочи со истите царини кои ЕУ ги наметнува на земјите кои не се членки, без било каква дискриминација на Велика Британија. Постојат три клучни работи кои се имаат случено во текот на изминатите неколку години, што укажува на фактот дека ваквата состојба би била помалку загрижувачка, отколку што би била во минатото. Прво, царините се значително намалени како резултат на светскиот тренд на намалување на трговските бариери. Како последица на тоа, просечната царинска стапка со клаузула најповластена нација, се намали на само 4%. За илустрација, на почетокот на 90-тите години на минатиот век царинската стапка беше повеќе од 8%. Од друга страна пак, просечната царинска стапка по која Велика Британија ги продава нејзините производи и услуги во ЕУ е нешто повисока, но сепак е 4,4%. Просечната царинска стапка со клаузула најповластена нација, што ЕУ ја наметнува при увоз на добра е прикажана на Графикон 1:

Графикон 1. Просечна царинска стапка со клаузула најповластена нација наметната од страна на ЕУ при увоз на добра

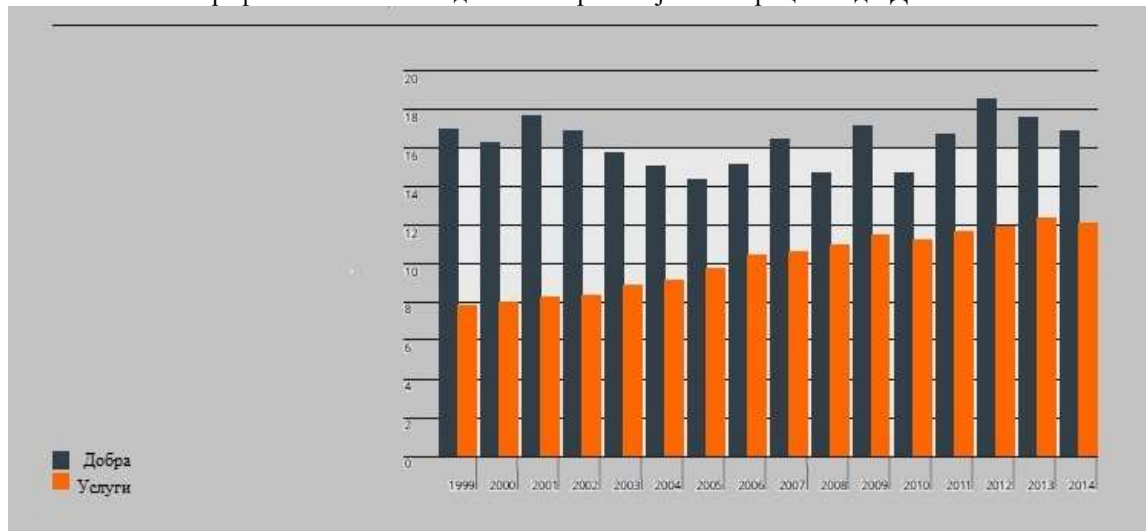

Извор: World Trade Organization, Understanding the WTO: Principles of the trading system (World Trade Organization, Geneva), 2015

Велика Британија може да наметне нејзина царина при увоз од ЕУ, за возврат. Но, доколку примената на трговските бариери се зголеми, тоа би било на штета на двете страни. Сите оние земји кои имаат договор за слободна трговија со ЕУ, генерално имаат повисоки царини од 4%. На пример, Велика Британија ќе се соочи со ефективна царина до 35% во Египет. Сепак, Велика Британија треба да биде во можност да преговара за договор за слободна трговија со овие земји. Дури и доколку тоа не е возможно, земјите со највисоки царини, пред се се мали пазари за Велика Британија. Второ, учеството на производството се намалува во структурата на економијата на Велика Британија (царините на ЕУ се наметнуваат само на стоки, но не и на услуги). Производството се намалува од 20% од БДП во средината на 90-тите години на минатиот век на помалку од 10% во денешни услови. Додека извозот на услуги како процент од БДП се зголемува, извозот на стоки во просек се движи околу 16% од БДП од 1999 година. На графикон 2 е прикажан извозот од Велика Британија како процент од БДП.

⁵⁷ World Trade Organization, Understanding the WTO: Principles of the trading system (World Trade Organization, Geneva), 2015

Графикон 2. Извозот од Велика Британија како процент од БДП

Извор: Office for National Statistics, Capital Economics

Трето, Европа станува помалку важна како пазар за извоз за Велика Британија. Учеството на извозот на добра и услуги од Велика Британија во ЕУ се намалува и изнесува 45% наспроти 55% во 1999 година, и покрај проширувањето на ЕУ во текот на истиот период. Извоз на добра и услуги од Велика Британија во ЕУ (во проценти) е прикажан на графикон 3.

Графикон 3. Извоз на добра и услуги од Велика Британија во ЕУ (во проценти)

Извор: Office for National Statistics, Capital Economics

Направени се пресметки за влијанието на проширувањето на ЕУ врз извозот на добра од Велика Британија (податоците за услугите се ограничени) на четиринаесет земји членки кои ја формираа ЕУ пред нејзината експанзија со земјите од Источна Европа во 2004 година. Почетниот период после приклучувањето на Велика Британија во ЕУ во 1973 (т.н.северно проширување на унијата) се карактеризираше со силен раст на трговијата, при што извозот на добра од Велика Британија во тие земји членки на унијата се зголеми од 30% на 46% во 1999 година. Наспроти понатамошното интегрирање на ЕУ, извозот од Велика Британија не се зголеми, туку регистрираше благ пад.

Имајќи ги предвид овие три фактори: намалувањето на царините, намалувањето на производството на добра и намалувањето на важноста на Европа како стратешки пазар за Велика Британија, не мора да значи дека отсуството на трговски договор со ЕУ, ќе му наштети материјално на извозот на Велика Британија. Предностите од членството во ЕУ во денешни услови се многу помали во споредба со периодот пред неколку децении. Сепак, тоа не мора да значи дека е случај со сите сектори или региони. Просечната царина која може да биде наметната од страна на ЕУ според клаузулата најповластена нација е 4%, но истата варира во различни сектори при што секторот храна и пијалаци може да биде најмногу погоден. Покрај тоа, автомобилската индустрија ќе биде погодена со царина од 10% за

автомобилите и 5% на увезените компоненти. Од друга страна, не секој регион е подеднакво изложен на влијанието на БРЕЗИТ, поради несразмерните трговски релации со ЕУ. Велс, Северно источните и Источните региони, се повеќе изложени отколку другите делови од земјата, додека Шкотска, југот на Англија и Лондон се помалку изложени на било какви царини за стоки. Податоците не покажуваат дека Северна Ирска би била посебно изложена на негативно влијание, и покрај нејзината копнена граница со Република Ирска. Владата на Велика Британија може да ја искористи својата заштеда од нејзиниот придонес во буџетот на ЕУ во износ од 10 милијарди фунти, за да ги компензира најтешко погодените сектори (вклучувајќи и некои производствени индустрии) и региони, барем на краток рок. Овие дополнителни трошоци што Британските извозници би ги платиле преку повисоки царини, ќе бидат помали од заштедата на Велика Британија. На долг рок, економијата на Велика Британија е доволно флексибилна за да ги алоцира ресурсите од индустриите кои ќе станат помалку конкурентни како последица на Брежит во оние кои ќе станат повеќе конкурентни.

Во последниве неколку години, порастот на извозот од Велика Британија пред се доаѓа надвор од ЕУ. Оттука, Брежит ќе и овозможи на Велика Британија да креира сопствени трговски договори со земјите кои не се членки на ЕУ. Ова сеуште не е возможно поради членството во ЕУ, бидејќи трговските преговори можат да се водат исклучиво на ниво на унијата. Сепак, сеуште постојат области во светот со кои ЕУ нема склучено договор за слободна трговија. Велика Британија би можела да ги намали царините на увезените добра од овие земји под нивоата кои ги наметнува ЕУ, дури и да има води самостојна трговска политика за слободна трговија. Ова би го зголемило реалниот доход на потрошувачите и би ја поттикнало конкуренцијата, бидејќи домашните производители ќе мора да се соочат со поефтин увоз. Поефтините увезени компоненти ќе овозможат извозот од Велика Британија да стане поконкурентен и да го поттикне развојот на преработувачката индустрија. Намалувањето на увозните царини на Велика Британија ќе и овозможи полесен пристап во преговорите со странските пазари. Некои противници на Брежит тврдат дека земјите не би биле заинтересирани да водат трговски преговори со Велика Британија имајќи ја предвид нејзината големина (само 2.5% од светскиот аутпут). Но, преговарањето со Велика Британија би било многу побрзо и полесно наспроти бирократската машина на ЕУ. Швајцарија, која не е земја членка на ЕУ и која е помала од Велика Британија, има многу поголем успех во воспоставувањето договори за слободна трговија во споредба со ЕУ. Намалувањето на царините во глобални рамки во последните неколку години, ги намали потенцијалните придобивки од договорите за слободна трговија. ЕУ е веќе во процес на преговори за нови договори за слободна трговија со САД и Јапонија. Комплетирањето на овие договори, не би значело придобивки за Велика Британија. Но, Велика Британија може да преговара за сопствени договори за слободна трговија со овие земји. Таа дури и може да се приклучи кон други договори за слободна трговија, како што е Северно американскиот договор за слободна трговија. Со тоа се создава простор да се склучат нови договори за слободна трговија со земји за кои ЕУ сеуште нема планови да воспостави слободна размена. Тоа делумно, може да биде од полза за Велика Британија и нејзината преработувачка индустрија, чии надворешен сектор е повеќе зависен од пазарите надвор од ЕУ отколку од земјите членки.

3. ЗАКЛУЧОК

Стравувањата во врска со влијанието на Брежит врз трговијата и потенцијалните загуби на економијата на Велика Британија се претерани. Најлошото и пред се неточно сценарио е дека три до четири милиони работни места т.е. број на луѓе вработени во извозниот сектор на Велика Британија (извоз на стоки и услуги во ЕУ) можат да бидат загубени како резултат на Брежит. Претпоставката дека целиот извоз во Унијата ќе престане после излегувањето на Велика Британија од истата, е нереална. Не би била во ред ниту констатацијата дека Брежит би бил дефинитивно добра работа за производството и трговијата на Велика Британија. Тоа ќе зависи од многу фактори како што се: резултатот од преговорите за новите трговски релации со ЕУ, идниот економски раст на Унијата наспроти другите пазари, успехот на ЕУ во имплементирањето нови трговски договори со другите земји, и од успехот на Велика Британија во креирањето на единствениот пазар на услуги доколку остане во ЕУ. Наспроти тврдењата на многу аналитичари, постои веројатност дека влијанието на Брежит врз трговијата ќе биде релативно мало. Исто така, постои веројатност дека напуштањето на ЕУ позитивно би се рефлектирало врз надворешниот сектор, доколку Велика Британија би ја искористила нејзината трговска слобода во креирање на сопствени трговски договори. Производствениот сектор во економијата би се соочил со поголема неизвесност во споредба со секторот на услугите, поради содржината на трговскиот договор кој би бил склучен со ЕУ. Можноста да се наметнат царини при извоз на добра во ЕУ ги намалува надежите, додека можноста да се зголеми трговијата со другите земји преку зголемена конкурентност или поефтини инпути ги зголемува надежите од Брежит.

ЛИТЕРАТУРА

- [1] Confederation of British Industry, Our global future (Confederation of British Industry, London), 2013
- [2] Michael Burrage, Where's the insider advantage? (Civitas, London), 2014
- [3] Patrick Minford, Vidya Mahambare and Eric Nowell, Should Britain leave the EU? (Edward Elgar, Cheltenham), 2005
- [4] Stephen Booth, Christopher Howarth, Mats Persson, Raoul Ruparel and Pawel Swidlicki, What if...? The consequences, challenges & opportunities facing Britain outside EU (Open Europe, London), 2015
- [5] Swati Dhingra, Gianmarco Ottaviano and Thomas Sampson, Should we stay or should we go? The economic consequences of leaving the EU (The London School of Economics and Political Science, London), 2015
- [6] World Trade Organization, Understanding the WTO: Principles of the trading system (World Trade Organization, Geneva), 2015